

רוברט גרייבס העריך אותו, הפילדמרשל חייל כתר לו כתרם. אפילו חיים ויצמן "שמר את זיכרו באהבה".

לא פחות קנאים הם יוצרי הגירסה, שאפשר לכנותה בשם "אנטי-אגדה" — אותם שכתבו ספרים כדי לעשות מלורנס עפר ואפר, להוכיח כי האגדה כולה, על כל פרטיה, לא היתה אלא שקר וכזב, פרי דמיונו החולני של מוח מעוות.

האגדה והאגדה-הנגדית נכונות באותה מידה — וכונות באותה מידה. האמת לאמיתה מונחת אישם באמצע — והגיעה השעה שנביט בה ביחד עיון.

מי כבש את עקבה

לעיתים אני שואל את עצמי: מה היה קורה אילו נשאר צ'ארלס אורד וינגייט בחיים, ואילו כתב הוא את הספר היחיד והבלעדי על תנועת-השיחרור העיברית? וינגייט דמה ללורנס מבחינות רבות מאד, ואין ספק כי חיקה אותו בהכרח או שלא בהכרח. האם לא היה ספר כזה מלמד את העולם כי קצין בריטי בא לארץ, נסע שאיפה לאומית וגאחה צבאית בלב היהודים העלובים והכפופים, יצר את ארגון-ההגנה והנהיג את צבאות ישראל לקראת נצחונם על כנופיות הרוצחים הערביים ועל התכננים הבריטיים?

הדיעה שלורנס המציא או יסד את התנועה הלאומית הערבית, אינה אלא מגוחכת — והיא משולה לטענה כאילו הלורד בלפור יסד את התנועה הציונית. הלאומנות הערבית המ-דרנית נולדה בסוף המאה שעברה, כמעט בעת ובעונה אחת עם לידת הציונות, והיא מצאה את ביטוייה לפני מלחמת-העולם הראשונה בספרים, בשירים, בתנועות-מחתרת וב-כינוסים חשאיים. מרכז התנועה היה בסוריה, ודקאק הכדחים של חצי-האי ערב היו רחוקים ממנה ביותר.

גם המרד הערבי במדבר נולד זמן רב לפני הופעתו של לורנס על הבמה. עוד לפני המלחמה נוצר קשר ישיר בין משפחת השריףי חוסיין במכה ובין המשרד הערבי של הבריטים בקאהיר. באותו זמן ניסה האמיר עבדללה, בנו של חוסיין (ומייסד השושלת הירדנית), להשיג עזרה צבאית בריטית למרד ערבי בחצי-האי ערב. הוא ייבר עם הלורד קיצ'נר, הגאון הצבאי הבריטי, ועם רונאלד סטורס, בעל-חסותו של לורנס. כשפרצה המל-חמה, חודשו מגעים אלה, והגונו היסודות לשיתוף-פעולה מדיני וצבאי בין הבריטים והשריףי.

כשהגיע לורנס למחנה האמיר פייצל, אחיו של עבדללה (ומייסד השושלת העיראקית), כבר היה המרד הערבי במלוא תנופתו. שיטותיו, מטרותיו המדיניות ויעדיו הצבאיים כבר היו מגובשים. על כל אלה השפיע לורנס אך מעט.

במה תרם אל-אורנס (כפי שקראו לו הערבים) את תרומתו? קודם כל כקצין-קישור בין המטה הבריטי והמטה הערבי, ובכשרונו המיוחד לקשור קשרים עם אישים רמי-מעלה ביותר, כמו הגנרל אלנבי. שנית, התרשמו הערבים מכוח-הסבל הגופני העצום של איש חלוש זה, שהיה ביטוי לכוח-רצון עילאי. יתכן כי רצונו של לורנס להידמות לערבי, ומינהגו להתהלך בתחפושת ערבית, החמיאו להם — אף כי לורנס לא הצליח מעולם להידמות באמת לערבי בחיזיונותו, או לדבר ערבית שוטפת במיבטא הנכון. מבחינה זו הישלה את עצמו לגמרי — או לפחות הישלה את מעריציו האירופיים.

ההבדל בין אגדה ומציאות בולט מאוד בהישגם הצבאי העיקרי של הערבים — כיבוש העיר עקבה, חמישה חודשים לפני כיבוש ירושלים בידי צבאות אלנבי. לפי תיאורו של לורנס עצמו, המשתקף גם בסרט, היה הוא עצמו יוזם מייצע זה, מתכננו ומפקדו האמיתי. אולם המקורות הערביים האחרניים מפריכים גירסה זו לגמרי. המתכנן והמבצע האמיתי היה השריף עודה אבו-טאי, גיבור-מלחמה בדחי רב-התילה (שאנתוני קהן משחק אותו בסרט כאילו היה מנהיג אינדיאני וקן). הוא פעל בשיטות בדחיות מגוסות ועתיקות: התקפת-פתע של פרשים מן העורף, תוך ניצול קיצוני של גורמי האפתעה, הניידות והמהיר-רות. האזור כולו נכבש במהירות-הבזק, תוך אבידות אפסיות.

לורנס לא היה שותף להתייעצויות שקדמו למיבצע, והוא גילחה למתקפים על פי בקשתו שלו, ללא שום תפקיד. אך המטה הבריטי זקף את הישגו על חשבוננו. ואכן, היה זה הישג חשוב ביותר — בעוד שצבאות אלנבי לחצו על החזית התורכית בדרום ארץ-ישראל, בקו עזה-באר-שב, איימו הערבים בעקבה על העורף התורכי בעבר-הירדן. עם כיבוש עקבה נוצר קשר ישר ונזח בין צבאות השריףי ואלנבי.

ללורנס היה חלק מסוים במיבצע זה, ובמיבצעים שבאו אחריו. אך חלק זה נפל בהרכה מן התפקיד העילאי של מצביא גייסות המדבר, שהצטייר באגדה.

דפים תלושים מן הספר

אן מתעוררת השאלה הגדולה: מה בכלל היתה חשיבותו של המרד הערבי כמדבר לגבי מלחמת-העולם?

מרבית צופי הקולנוע, וכמעט כל הצופים הצעירים שגדלו בארץ, הופתעו להיווכח מן הסרט שבכלל היה אי-פעם מרד ערבי. כי המרד נקבר — לגבי תושבי ישראל — מתחת לתעמולה הציונית של דור שלם. התעמולה מחקה פרק זה מספרי-ההיסטוריה הנהוגים

* התואר "שריף" ("מכובד") מציין את צאצאי משפחת הנביא מוחמד. שושלות של נושאי תואר זה מושלות כיום בירדן, במארוקו ובתימן המלוכניות.

בסרט: השחימה שערכו אנשי לורנס בתורכים הנסוגים

של עוג מלך הבשן, ממורה ליס-כינרת). גם הסרט מקדיש דקות רבות לפרטי סיור ריגול זה, ערב מיתקפתו המכרעת של הגנרל אלנבי לכיבוש הארץ. אולם הוא מעלים את העיקר: שבעת המאורעות, המתוארים נאמנה בסרט, גילה לורנס לראשונה שהוא מאסוכיסט. יתכן שאז גם נתחורר לו לראשונה שהוא הומוסקסואלי.

לורנס עצמו, המתאר בספרו בפרוטרוט כל דבר הנוגע לאישיותו, מתוך בטחון גמור שכל זה יהיה חשוב להיסטוריה ולדורות הבאים, מספר כיצד נלכד על-ידי החיילים התורכיים, כיצד העמיד פניה שהוא צ'רקי, כיצד גויס בו במקום לצבא התורכי והובא בפני המושל, ואהי בק:

"הוא החל מתניף לי, בדברו על לובן גופי ורעננותו, על יופי ידי ורגלי. הוא אמר שישחרר אותי מן האימונים ומשאר התפקידים וימנה אותי למשרתו, ואף ישלם לי שכר, אם אעסוק עימו באהבה.

"סירבתי בעקשנות. על כן שינה את סגנון דבריו וציווה עלי בקול נוקשה להסיר את מכנסי. כשהססתי, תפס אותי בידיו. דחפתיו אחורה. הוא אחא בכפיו כדי לקרוא לשומרים, שנחפזו להיכנס. הם אחזו בזרועותי מאחורי גבי. המושל גידף אותי באיומים נוראים, ודירבן את האנשים להסיר את בגדי. לבוש אחרי לבוש... לבסוף קם על רגליו, כשעיניו נוצצות, והחל מלטף אותי בכל חלקי גופי. סבלתי זאת זמן-מה, עד שתנועתיו הפכו מגעילות מדי. אז הלמתי בו בברכי."

להלן מספר פרטי-פרטים כיצד היכה המושל בפניו בנעלו, כיצד זקר אותו

תקרית דרעא בסרם: המושל התורכי (יוזה פרר) מול לורנס

בכידון ומרח את דמו על בטנו, כיצד נישק אותו ונשך אותו בצווארו. משהוסיף לורנס לסרב להיענות לתשוקותיו, ציווה המושל לקחתו החוצה "וללמד אותי את הכל".

במאות מילים נוספות מתאר לורנס כיצד הושכב על ספסל, כיצד הולקה בשוט על-ידי החיילים, שביצעו בו את זממם בהפסקות בין המכות הנוראות, כיצד כמעט נפח את נשמתו אחרי עשרות רבות של מלקות.

"אני נזכר שהרביטוראי בעט בי בנעליו המסומרות כדי שאקום... אני נזכר שחיכתו לעברו חיוך סתמי, יען כי חמימות נהדרת, מן-הסתם מינית, הציפה אותי. או הרים את זרועו והלם את שוטו לתוך מפסעתי."

ולבסוף: "המושל קרא. הם שפכו מים על פני, ניגבו ממני מעט מן הזוהמה, והרימו אותי ביניהם, כשאי מקיא, ממרר בככי לרחמים, הביאו אותי אל יצועו. אולם עכשיו הוא מיהר לדחות אותי מעל מיטתו, כי גופי היה קרוע ושותת-דם..."

לורנס היה אז בן 30. האם שינה דקאק מאורע זה את אפיק חייו, מילא אותו ריגוני-אשמה ודחף אותו לזרועות הייאוש? האם יש בכך הסבר לסאדיזם החולני, בו ניצח על מעשי-הזוהמה ומיבצעי הטבח ההמוני שערכו הערבים שלו בתורכים?

שאלות כאלה העסיקו ויעסיקו את הביוגראפים. ארת הטיסטרוין הישראלי תעניין יותר השאלה: מה היה חלקו האמיתי של לורנס במרד הערבי בפרט, ובהתעוררות התנועה הלאומית הערבית בכלל?

אגדה ואנטי-אגדה

האגדה הרומנטית, שיוצרה בידי לורנס עצמו, ושהופצה בשקידה על-ידי הסידי, מייצגת ללורנס את המקום המרכזי על במה זו. הסרט נותן תנופה חדשה לאגדה.

כדי להסביר את הלהט הדתי-כמעט של הסידי פולחן לורנס, לא די בהזכרת דמותו המיוחדת של האיש. יש לזכור גם את התקופה. במשך ארבע שנים הצטמצמה מלחמת-העולם (הראשונה) בעיקר בשחיטה הדדית איומה בחזית המערבית. מאה אקף חיילים נקטלו בהתקפה שלא היויה את החזית הקפואה אף בקילומטר אחד. יוקרתם של מצביאים טעורית-התילה שקעה וטבעה בדם ובבוץ של צרפת ובלגיה. אלף שנים של רומנטיקה מלחמתית התנדפה בעשן הפגזות-החסימה הבלתי-אנושיות. במקומה באה קהות-חושים פרוזאית ומייאשת.

העולם היה צמא לגיבור, לדמות רומנטית שתציל את האמונה באדם, לאביר ללא-חח וללא-דופי. העולם היה צמא לאגדה — ואישם במורה הקסום, בשולי ארץ-הקודש, נמצא האיש שסיפק אגדה זו. הממזר נמוך-הקומה, שנכסף להכרה ולתהילה, והעולם המיואש והשסוע, שנכסף לקרן-אור רומנטית בחשיכת החזות, היו זקוקים זה לזה.

וזהו דבר האגדה: אישם במידבר הגדול והריק שכנו הבדחים אצילי-הנפש, פרימיטיביים אך טהורי-לבב. הם ביקשו מלעיהם את העול התורכי האכזרי. באחד הימים הופיע באוהליהם קצין בריטי צעיר ויפה-תואר, שדיבר את שפתם כאחד מהם. הוא חצב אש בליבם, איחד אותם, עורר בהם שאיפה לאומית חדשה והנהיג אותם בשורה של קרבות רומנטיים, בהם הוכיח את עצמו כאחד מגדולי המצביאים של כל התקופות. למחרת הנצחון נוכח לדעת כי בני-עמו בגדו באותם שוכני-מידבר תמימים. מרוב בושה ואכזבה, בעודו בשיא הילתו, פנה עורף לעולם הרקוב, שינה את שמו והתגיס כטוראי פשוט לצבא הבריטי, כדי לכפר כנזיר על העול שגרם לבני-חסותו המרומים.

בין מפיצי אגדה זו נימנים כמה מגדולי הדור, הסידי ומעריציו של לורנס. וינסטון צ'רצ'יל אמר עליו: "בעיני הוא אחד מגדולי האישים של תקופתנו. איני רואה דוגמתו בכל מקום אחר. שמו יחיה בספרות האנגלית, בתולדות המלחמות, באגדות ערב. באזול לידל הארט, הפרשן הצבאי הגדול, כתב עליו ספר, בו ניתח בפרוטרוט את קרבותיו (על פי הגירסה שסיפק לו לורנס, כמובן). ברנארד שאו יליגל עליו בהערצה, המשוור